

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії та філософії

СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни

Історія країн Східної Європи середніх віків
та нового часу

підготовки бакалаврів

спеціальності 032 Історія та археологія; 014 Середня освіта (Історія)

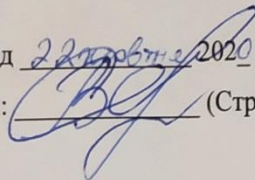
освітньо-професійної програми «Історія, європеїстика, археологія»;
«Середня освіта. Історія, правознавство»

Силабус навчальної дисципліни «Історія країн Східної Європи середніх віків та нового часу» підготовки бакалаврів, галузі знань: 03 Гуманітарні науки; спеціальності 032 Історія та археологія; за освітньо-професійною програмою: «Історія, європеїстика, археологія. Галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка; спеціальності 014 Середня освіта (Історія); за освітньо-професійною програмою: Середня освіта. Історія, правознавство.

Розробник: Ткачук Анатолій Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії та філософії

протокол № 5 від 22 травня 2020 р.

Завідувач кафедри: (Стрільчук Л. В.).

© Ткачук А. П., 2020 р.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія) Освітньо-професійна програма: Середня освіта. Історія, правознавство.	Нормативна
		Рік навчання: 3
Загальна кількість годин/кредитів: 120/4	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 032 Історія та археологія Освітньо-професійна програма: Історія, європеїстика, археологія	Семестр: 6
		Лекції: 34 год.
		Практичні (семінарські) заняття: 34 год.
		Самостійна робота: 44 год.
ІНДЗ: є	Освітній ступінь: бакалавр	Консультації: 8 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання		Українська

II. Інформація про викладача

Ткачук Анатолій Петрович

Науковий ступінь кандидат історичних наук

Вчене звання доцент

Посада доцент кафедри всесвітньої історії та філософії

Контактна інформація: E-mail: atkachuk.vnu@gmail.com

Дні занять (за електронним розкладом)

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу

Змістовий модуль 1. Східна Європа в XII – XVII ст.

Тема 1. Політичний та соціально-економічний устрій Північно-Східної Русі в XII – першій половині XIII ст. Витоки великоруської державності. (2 год.)

Утвердження феодальної роздрібненості у Східній Європі, її закономірний характер. Економічний і політичний ґрунт феодальної роздрібненості. Трансформація державно-політичної структури: централізована держава, федерація, конфедерація. Соціальна

диференціація та зміни соціальної структури давньоруського суспільства. Князівська влада і боярство. Ослаблення політичної влади Києва. Князівські міжусобиці. Боротьба із зовнішніми ворогами. Посилення ролі удільних князівств. «Політична карта» Східної Європи XII – першої половини XIII ст.

Володимиро-Суздальське князівство. Слов'янська колонізація Північно-Східної Русі: причини та характер. Умови господарського розвитку регіону. Геополітична ситуація в X–XI ст. Початок процесу «окняження» Ростово-Суздальської землі. Ростово-Суздальська земля часів Юрія Долгорукого та Андрія Боголюбського. Розвиток процесу централізації Володимиро-Суздальської Русі за правління Всеволода Юрійовича Велике Гніздо. Великокнязівська влада і боярство. Еволюція ролі і характеру князівської влади. Князь і віче. Трансформація системи престолонаслідування. Великокнязівська влада і політичні претензії земських князівсько-боярських корпорацій. Соціальна диференціація панівного класу. Зародження процесу централізації.

Новгородська феодальна (боярська) республіка. Специфіка політичного і економічного життя. Суспільно-політичний устрій та державна організація. Новгород – «союзна держава». Віче і князь. Вічові «партії». Сторони і кінці. Еволюція соціальної структури. Основні риси новгородського народовладдя у XII–XIII ст.

Тема 2. Геополітична ситуація в Східній Європі в XII–XIII ст. Монгольський вплив на Північно-Східну Русь в середні віки: економічний, політичний та соціокультурний аспекти.

Східна Прибалтика і Північно-Західна Русь у X–XII ст. Орден мечоносців та Тевтонський орден. Експансія німецьких і датських завойовників. Роль римської папської курії. Підкорення лівів, естів, прусів.

Наступ датських і шведських військ та німецьких рицарів-хрестоносців на руські землі. Невська битва зі шведами та битва на Чудському озері з німецькими рицарями.

Об'єднання литовських племен. Утворення Литовської держави та її стосунки з руськими землями.

Монгольські завоювання першої половини XIII ст. та проникнення монголів у Східну Європу. Битва на річці Калка.

Походи хана Батия. Розгром Волзької Булгарії та половців-кumanів. Нашестя на руські землі. Героїчний опір русичів у битвах в Рязані, на р. Сіті, в Києві, Галичі та ін. Похід орди Батия в країни Центральної Європи. Завоювання Угорського королівства. Битва під Лігніцем. Облога середземноморських міст. Відхід монголів до Східної Європи і утворення Золотої Орди. Політика золотоординських правителів щодо руських земель. Система ординського панування. Відносини Золотої Орди і Каракорума. Ординські «раті» і повстання на Русі. Олександр Невський і Данило Галицький: політичні концепції та дипломатичні стосунки із Золотою Ордою. Монгольський чинник в еволюції державно-політичної організації Північно-Східної Русі.

Тема 3. Характер та особливості процесу державної централізації в Північно-Східній Русі в XIV – першій половині XV ст.

Відновлення господарства Північно-Східної Європи після монголо-татарського нашестя. Основні риси економічного та соціально-політичного устрою Північно-Східної Європи у XIV – на початку XVI ст. Відновлення і розвиток продуктивних сил. Розвиток феодального землеволодіння. Зміни в соціальній структурі великоруського суспільства.

Передумови та особливості процесу державної централізації. Періодизація та характер об'єднувачого процесу. Умови утворення Московської централізованої держави. Великокнязівська влада, боярство, Церква, дворянство, міста та їх роль об'єднувачому процесі.

Структура політичної влади і державного управління. Наслідки монгольського впливу на політичний розвиток та соціальну організацію великоруського суспільства та втягнення його до азійського соціокультурного середовища.

Об'єднання північно-східних руських земель навколо Москви. Москва і Твер, Іван Калита і його політика щодо Золотої Орди.

Новий етап боротьби за політичну перевагу у північно-східних руських землях. Дмитро Донський і висунення Москви як організатора боротьби проти ординського панування. Куликовська битва та її значення. Нашестя Тохтамиша та Адигея. Московсько-литовські відносини.

Великий. Новгород у XIV–XV ст. Соціальне та політичне життя вічевої республіки. Новгородське народовладдя. Посилення олігархічної тенденції. Станові протиріччя. Зміни в князівській владі. Реформа посадництва. Взаємини з Московським князівством. Утворення Псковської феодальної республіки.

Феодальна війна другої чверті XV ст. та її роль в прискоренні процесів державної централізації у Північно-Східній Русі.

Тема 4. Завершальний етап об'єднавчого процесу у Північно-Східній Русі. Утворення Московської централізованої держави.

Завершальний етап об'єднавчого процесу у Північно-Східній Русі. Утворення Московської централізованої держави. Приєднання до Москви Новгорода, Пскова, Твері, Рязані. Ліквідація монголо-татарської залежності. Повернення Смоленська. Захоплення Москвою Чернігово-Сіверщини.

Політичний та соціальний устрій Північно-Східної Русі в другій половині XV – на початку XVI ст. Зміни в соціальній структурі великоруського суспільства. Посилення влади московських правителів: заміна системи відносин васалітету на відносини підданства.

Іван III та Василь III. Структура політичної влади і державного управління. Перша кодифікація законів, Судебник 1497 р. Характер Московської централізованої держави.

Духовне життя північно-східних руських земель в умовах монголо-татарського панування. Роль і місце церкви в об'єднавчому процесі. Церква і великокнязівська влада. «Йосипляни» і «нестяжатели». Єретичні рухи.

Розвиток культури в Північно-Східній Європі у XIV–XV ст. Літописи. Сказання. «Ходіння за три моря» Афанасія Нікітіна. Архітектура. Живопис. Феофан Грек. Андрій Рубльов.

Тема 5. Московська держава в період реформ і контрреформ XVI ст. Становлення російського самодержавства.

Основні тенденції політичного і соціально-економічного розвитку країни. Політична боротьба і криза влади в 20–40-х роках XVI ст. Феодальне землеволодіння. Урядові заходи по закріпаченню селян.

Московська держава в середині XVI ст. Вінчання Івана IV на царство. Земські собори. «Вибрана рада» та її діяльність. Реформи середини XVI ст.: центрального і місцевого управління, військова, фінансова, судова, церковна. Судебник 1550 р.

Опричнина і утвердження самодержавного правління. Причини запровадження опричнини. Політична, соціальна та економічна суть опричнини. Опричний терор. Післяопрична політична криза. Роль опричнини в утвердженні самодержавства в Московії. Оцінка опричнини в історичній літературі.

Зовнішня політика Московської держави в другій половині XVI ст. «Казанські реформи». Завоювання Казанського та Астраханського ханств. Підкорення Ногайської Орди. Лівонська війна: мета, хід воєнних дій, результати та наслідки.

Московія наприкінці XVI ст. Господарська розруха і запустіння північно-західних земель і центру країни в 70–80-х рр. Урядова політика щодо селян і холопів. Загострення

соціальних протиріч. Смерть синів Івана IV Івана та Дмитра. Федір Іванович. Загострення політичної боротьби. Династична криза. Правління Бориса Годунова.

Тема 6. Московська держава на рубежі XVI–XVII століть: криза суспільства і держави.

«Смута» початку XVII ст.: криза держави і суспільства. Голод 1601–1603 рр. Повстання на південному заході країни. Лжедмитро I та його правління. Воцаріння Василя Шуйського. Повстання І. Болотникова. Лжедмитро II: переродження повстанського руху. Земський рух в Замосков'ї і Помор'ї. М. Скопін-Шуйський. Перехід Речі Посполитої до відкритої інтервенції. Шведська військова допомога. «Семибоярщина» та окупація Москви. Перше земське ополчення. П. Ляпунов. Друге земське ополчення. К. Мінін та Д. Пожарський. Звільнення Москви. Земський собор 1613 р. Вибрання на царство Михайла Романова. Столбовський мир. Деулінське перемир'я. Наслідки Смути і міжнародне становище Московського царства напередодні Тридцятилітньої війни.

Тема 7. Еволюція московської державності в XVII ст.

Держава після Смути. Перші Романови. Боярська дума і земські собори. Приказна система. Місцеве управління. Закони. Соборне Уложення 1649 р.: ствердження станової структури суспільства. Посилення самодержавної влади, початок переходу до абсолютизму. Держава і Церква. Справа патріарха Никона. Церковний розкол: його соціальна, політична та ідеологічна суть.

Соціально-економічний розвиток країни. Еволюція форм феодального землеволодіння і господарства. Характер розвитку сільської общини. Розвиток суспільного поділу праці і товарного виробництва. Перші мануфактури та їх характер. Міста та міське господарство у XVII ст. Розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі, зростання купецтва. Торговий та Новоторговий Статути. Початок формування всеросійського ринку. Соціальна структура феодального суспільства.

Соціальні протиріччя і потрясіння. Міські повстання середини XVII ст.: Соляний бунт, Мідний бунт. Повстання (селянська війна) Степана Разіна. Повстання в Москві 1682 і 1698 рр.

Культура Росії в XVII ст. Посилення світських та демократичних елементів у культурі XVII ст. Розширення зв'язків із західноєвропейською культурою. Роль Церкви в розвитку культури. Матеріальна культура. Освіта. Наукові знання. Географічні відкриття. Фольклор. Література. Архітектура. Образотворче мистецтво. Театр.

Тема 8. Міжнародне становище Московської держави в середині та другій половині XVII ст.

Геополітична ситуація в Центрально-Східній Європі в XVII ст. Зовнішня політика Московії: війни, розширення кордонів. Московсько-польська (Смоленська) війна. Зміцнення південних кордонів. «Азовське сидіння». Приєднання України та загострення протиріч у Східній Європі. Війна з Річчю Посполитою. Андрусівське перемир'я і «Вічний» мир. Московсько-турецьке протистояння. Кримські та Азовські походи. Приєднання Сибіру. Особливості відносин з країнами Далекого Сходу, Центральної та Передньої Азії. Нерчинський трактат. Міжнародне становище та дипломатія Росії наприкінці XVII ст.

Змістовий модуль 2. Східна Європа в XVIII – на початку XX ст.

Тема 9. Внутрішня політика російського самодержавства наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст.

Початок державної діяльності Петра I. Економічне, внутрішньополітичне і міжнародне становище Росії наприкінці XVII ст. Передумови та спроби перетворень, Внутрішня: та зовнішня політика російського уряду в 70–80-х рр. XVII ст. Відміна міс-

ництва. Боротьба придворних угруповань за владу. Стрілецький бунт 1682 р. «Хованщина». Правління Софії. Кримські походи. Бахчисарайський мир. Азовські походи. Стрілецький бунт 1698 р. Перші реформи. «Велике посольство».

Політика і економіка. Реформи першої чверті XVIII ст. Розвиток продуктивних сил країни. Сільське господарство. Дрібне виробництво і ремесло. Роль держави у розвитку крупного виробництва. Російська мануфактура першої чверті XVIII ст. та її характер. Заснування уральських заводів. Розширення внутрішнього ринку, розвиток зовнішньої торгівлі, митна політика. Тариф 1724 року. Фінанси. Консолідація панівного класу російського суспільства. Указ про єдиноспадкування. Політика щодо купецтва. Посилення і поширення феодально-кріпосницької системи.

Реформи державної системи. Губернська реформа: губернії, провінції, повіти. Сенат і колегії. Реформи місцевого управління. Міська реформа і магістрати. Податкова реформа. Подушний, податок. Церковна реформа. Створення регулярної армії та флоту. Формування чиновницько-бюрократичного апарату абсолютистської держави. Табелі про ранги. Боротьба з консервативною опозицією. «Справа царевича Олексія». Перетворення Росії в абсолютну монархію.

Двірцеві перевороти. Боротьба придворних партій за владу. Катерина I. Верховна Таємна рада. Петро II. Анна Іванівна: «Кондиції» 1730 р. та біронівщина. Царювання Єлизавети Петрівни. Петро III та Катерина Олексіївна.

Державні перетворення і фінансова політика. Органи державного управління. Фінансова криза 20–30-х років XVIII ст. Обласна контрреформа.

Соціально-економічний розвиток Росії і соціальні конфлікти. Землероб та його праця. Поміщик і селянин. Селянські промисли у XVIII ст. Розвиток внутрішнього ринку продукції. Розвиток промисловості, формування капіталістичного укладу. Соціальні конфлікти та національні рухи.

Тема 10. Росія в системі міжнародних відносин наприкінці XVII – у XVIII ст.

Створення Північного союзу. Перший період Північної війни. Полтавська битва. Війна і дипломатія після Полтави. Наслідки Полтавської битви та приєднання до Росії Прибалтики і Карелії. Вступ у війну Туреччини. Прутський похід. Політика Росії щодо народів Балканського півострова, Валахії, Молдавії. Перенесення центру військових дій на Балтійське море. Гангутська та Гренгамська битви. Аландський конгрес. Нештатський мир. Проголошення Росії імперією. Наслідки Північної війни. Народи Прибалтики в складі Російської імперії. Відносини Росії з країнами Кавказу і Середньої Азії. Каспійський, похід. Політика Росії щодо Грузії і Вірменії. Ствердження Росії на міжнародній арені.

Росія в системі міжнародних відносин. Російська дипломатія другої чверті XVIII ст. Війна за «польську спадщину». Східне питання і російсько-турецька війна 1735–1739 рр. Росія і війна за «австрійську спадщину» 1743–1748 рр. Участь Росії у Семилітній війні 1757–1763 рр.

Зовнішня політика Російської імперії у другій половині XVIII ст. Проект «Північної системи» графа Паніна і дисидентське питання в Польщі. Російсько-турецька війна 1768–1774 рр. Кючук-Кайнарджійський мир. Утвердження Росії в Північному Причорномор'ї. Перший поділ Польщі. Приєднання Криму і Прикубання до Росії. Російсько-турецька війна 1787–1791 рр. Яський мир. Війна зі Швецією. Росія і французька революція 1789 р. Участь Росії у другому і третьому поділах Польщі. Політика Росії в новоприєднаних землях.

Тема 11. Російська модель політики «просвітницького абсолютизму» та її реалізація в 60-70-х роках XVIII ст.

Імператриця і трон. Двірцевий переворот 1762 р. і воцаріння Катерини II. Російське дворянство і проблеми соціально-економічного розвитку країни: стан та тенденції розвитку сільського господарства, розклад феодально-кріпосницьких відносин і формування

капіталістичного укладу, розвиток промисловості, кріпосницьке законодавство та соціальна політика.

«Просвітницький абсолютизм». Політичні ілюзії та реальна політика Катерини II. Характер політики «просвітницького абсолютизму» в Росії та її соціальна суть. Секуляризація церковних земель. «Уложенна» комісія 1767 р. та її діяльність. Конкурс вільного економічного товариства. Полеміка сатиричних журналів.

Тема 12. Соціально-економічне становище та політична система Росії в першій половині XIX ст.

Територія і населення. Соціальна структура населення. Бюджет. Розвиток промисловості. Криза мануфактури. Вільнонаймана праця в промисловості. Початок промислового перевороту. Становище в сільському господарстві. Прискорення процесу розкладу феодально-кріпосницької системи господарства та розвиток капіталістичних відносин в сільському господарстві. Соціальне розшарування селянства. Торгівля і транспорт. Економічна політика царизму.

Двірцевий переворот 1801 р. Підсумки та результати реалізації політики Павла I. Прихід до влади Олександра I. Формування урядового курсу. Епоха лібералізму. Реформи Олександра I: адміністративні перетворення (створення міністерств) та реформа Сенату. Заходи уряду в галузі освіти. Державна та реформаторська діяльність М. Сперанського, його план державних перетворень. Утворення Державної Ради. Політика уряду в селянському питанні.

Укази Олександра I 1801–1803 рр. Відхід від реформаторського курсу. Сперансько-Аракчєєвська альтернатива перетворенням першої чверті XIX ст. Військові поселення. Становище народних мас і соціальна боротьба після 1812 р. «Уставна грамота» Новосельцева. Консервативний курс Миколи II. Посилення репресивних заходів: цензура, утворення «III відділу його Імператорської величності канцелярії». Кодифікація законів. Заходи щодо зміцнення станово-соціальних позицій дворянства. Селянське питання в політиці уряду. Реформа управління державними селянами. Економічна політика і фінансові перетворення. Польське повстання 1830–1831 рр.

Тема 13. Реформи 60-х–70-х рр. XIX ст.

Олександр II: людина і політик. Зростання опозиційних настроїв в суспільстві. Селянський рух. Непослідовність політичного курсу Олександра II. Проекти реформ. Реформи 60–70-х рр. «Положення» 19 лютого 1861 р.: особисте звільнення селян, земельні наділи, повинності, тимчасово зобов'язаний стан, викупні платежі. Скасування кріпосного права в Україні, в Білорусії, в Закавказзі та Бессарабії.

Положення про земські установи. Міська реформа. Нові судові статuti. Військова реформа. Реформа в галузі освіти. Цензурні правила. Значення та наслідки реформ. Структуризація суспільного руху.

Соціально-політична криза на межі 70–80-х рр. XIX ст. М. Лоріс-Меліков та його програма. Вбивство Олександра II. «Цар-визволитель» в оцінках істориків.

Спроба модернізації Росії. Олександр III і «Маніфест про непорушність самодержавства». Діяльність міністра внутрішніх справ М. Ігнатьєва. Курс уряду на контрреформи. Реакційна політика в галузі освіти і преси. Положення про земських начальників. Земська контрреформа. Нове міське положення. Політика уряду у селянському питанні.

Тема 14. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст.

Микола II та його консервативно-охоронна політика. Самодержавство і селянство. «Особлива нарада про потреби сільськогосподарської промисловості» під проводом С. Вітте. Посилення репресій. В. Плеве. Робітниче законодавство. «Зубатовщина». Непослідовність

уряду. Маніфест 26 лютого 1903 р. П. Святополк-Мирський та його діяльність. Указ 12 грудня 1904 р. «Про заходи до удосконалення державного порядку». Загострення кризи самодержавства. Початок революції. Кривава неділя 9 січня 1905 р. Січнево-лютневі страйки. Буржуазно-опозиційний рух. Розвиток революції навесні і влітку 1905 р.

Тема 15. Зовнішня політика Росії в другій половині XIX – на початку XX ст. Росія у Першій світовій війні.

Міжнародне становище Росії після Кримської війни. Боротьба російської дипломатії за перегляд Паризького трактату. Лондонська конвенція 1871 р. Союз трьох імператорів. Слов'янське питання та ставлення до нього різних верств населення Росії. Російсько-турецька війна 1877–1878 рр. Сан-Стефанський мир. Дипломатична ізоляція Росії. Берлінський конгрес. Ствердження позицій Росії на Балканах.

Економічні та стратегічні інтереси Російської імперії на Середньому Сході. Завоювання Середньої Азії. Організація управління завойованими територіями. Англо-російське протистояння на Середньому Сході. Створення Троїстого союзу. Оформлення франко-російського союзу. Далекосхідна політика Росії. Відносини з Японією, США і Китаєм. Боротьба провідних держав світу за сфери впливу на Далекому Сході. Будівництво Китайсько-Східної залізниці та оренда Порт-Артуру. Участь Росії у придушенні народного повстання у Китаї.

Російсько-японська війна. Хід воєнних дій. Битва під Ляояном і на р. Шахе. Оборона Порт-Артуру. Мукденська битва. Цусіма. Портсмутський мир.

Англо-російська угода 1907 р. і створення Антанти. Росія і боснійська криза. Російсько-японські угоди 1907 і 1910 рр. Росія і Балканський союз. Росія і Балканські війни. Підготовка Росії до війни. Велика військова програма 1913 р. Реорганізація армії.

Початок Першої світової війни. Вступ Росії у війну. Хід воєнних дій у 1914 р. Воєнні поразки у 1915 р. Військові дії 1916 р. Брусиловський прорив. Роль Східного фронту у зриві німецьких планів. Посилення залежності царизму від Антанти. Мілітаризація економіки. Формування державно-монополістичного капіталізму.

Царизм і опозиція. Прогресивний блок. Апогей распутінщини. Загострення економічної кризи і зубожіння народних мас.

Наростання революційного руху. Криза верхів. Назрівання революційної кризи в січні-лютому 1917 р. Повстання в Петрограді. Утворення Петроградської ради робітничих депутатів. Тимчасовий комітет Державної думи. Повалення самодержавства. Утворення Тимчасового уряду. Двовладдя та його суть. Лютневий переворот у Москві. Перемога революції на фронті, в провінції та національних районах. Наслідки та значення Лютневої революції в Росії.

2. Пререквізити: Історія Стародавньої Греції та Риму. Давня та середньовічна історія України. Історія середніх віків країн Західної Європи.

Постреквізити: Історія країн Центрально-Східної Європи середніх віків та нового часу. Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу. Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи. Сучасна історія країн Західної Європи та Північної Америки.

3. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування в студентів ґрунтовного комплексу знань про розвиток історичного процесу в Східній Європі в IX – на початку XX ст. на основі різнобічно аналізу його політичних, економічних, соціальних та етнокультурних складових.

4. Результати навчання

Загальні компетентності (ЗК)

- ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК 10. Здатність працювати в команді.

Фахові компетентності (ФК)

- ФК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.
- ФК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.
- ФК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.
- ФК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.
- ФК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
- ФК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
- ФК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.
- ФК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні соціальні події та явища.
- ФК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.
- ФК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
- ФК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.
- ФК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в

архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати навчання.

За результатами вивчення дисципліни студент повинен:

1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.
2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.
3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.
4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.
7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.
8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.
9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.
13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					Форма Контролю / бали
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Семі нари	Сам. роб.	Консу льтації	
1	2	3	4		6	
Змістовий модуль 1. Східна Європа в XII–XVII ст.						
Тема 1. Політичний та соціально-економічний устрій Північно-Східної Русі в XII – першій половині XIII ст. Витоки великоруської державності.	4	2		2		
Тема 2. Новгородська феодальна (боярська) республіка.	2		2			

Тема 3. Геополітична ситуація в Східній Європі в XII-XIII ст. Монгольський вплив на Північно-Східну Русь в середні віки: економічний, політичний та соціокультурний аспекти.	4	2		2		
Тема 4. Білоруські землі та Велике князівство Литовське XII-XV ст.	6		4	2		
Тема 5. Характер та особливості процесу державної централізації в Північно-Східній Русі в XIV – першій половині XV ст.	6	2		2	2	
Тема 6. Завершальний етап об'єднавчого процесу у Північно-Східній Русі. Утворення Московської централізованої держави.	4	2		2		
Тема 7. Московська держава в період реформ і контрреформ XVI ст. Становлення російського самодержавства.	4	2		2		
Тема 8. Московська держава на рубежі XVI-XVII століть: криза суспільства і держави.	4	2		2		
Тема 9. Еволюція московської державності у XVII ст.	4	2		2		
Тема 10. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Московської держави в XVII ст. Соціальні протиріччя та потрясіння.	6		4	2		
Тема 11. Міжнародне становище Московської держави в середині та другій половині XVII ст.	4	2		2		
Тема 12. Особливості економічних та соціальних перетворень в Росії наприкінці XVII – в першій чверті XVIII ст.	6		4		2	
Разом за змістовим модулем 1 годин / балів	54	16	14	20	4	50 б. (30 б. - МКР+20 б. поточна (15+5))
Змістовий модуль 2. Східна Європа в XVIII – на початку XX ст.						
Тема 13. Внутрішня політика російського самодержавства наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст.	4	2		2		
Тема 14. Росія в системі міжнародних відносин наприкінці XVII – у XVIII ст.	4	2		2		
Тема 15. Російська модель	4	2		2		

політики «просвітницького абсолютизму» та її реалізація в 60-70-х роках XVIII ст.						
Тема 16. Реформи органів державного управління та соціальна політика російського уряду другої половини XVIII ст.	4		2	2		
Тема 17. Соціально-економічне становище та політична система Росії в першій половині XIX ст.	6	4		2		
Тема 18. Франко–російська війна 1812 р. та зовнішня політика Росії в першій чверті XIX ст.	2		2			
Тема 19. Рух декабристів.	2		2			
Тема 20. Зовнішня політика Росії в другій чверті XIX ст.	6		4	2		
Тема 21. Реформи 60-х–70-х рр. XIX ст.	2	2				
Тема 22. Суспільно–політичний рух 60-х – початку 80-х років XIX ст. в Росії.	4		2	2		
Тема 23. Економіка та соціальні відносини в Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст.	8		4	2	2	
Тема 24. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст.	4	2		2		
Тема 25. Революція 1905-1907 рр.	4		2	2		
Тема 26. Зовнішня політика Росії в другій половині XIX – на початку XX ст. Росія у Першій світовій війні.	8	4		2	2	
Тема 27. Культура Росії другої половини XIX – початку XX ст.	4		2	2		
Разом за змістовим модулем 2 годин / балів	66	18	20	24	4	50 б. (30 б. - МКР+20 б. поточна (15+5))
Поточна оцінка (поточне оцінювання + ІНДЗ)						40 (15+15+5+5)
Модульна контрольна робота (M1+M2)						60 (30+30)
ІНДЗ (додається до поточної оцінки)						10
Інше						–
Всього годин / балів:	120	34	34	44	8	100

Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат (аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо).*

6. Завдання для самостійного опрацювання

Самостійне опрацювання певної теми передбачає пошук і поглиблений аналіз джерел та наукової історичної літератури, на основі чого виконання письмової роботи / практичної роботи (презентація).

Теми

1. «Політична карта» Східної Європи XII–XIII ст.
2. Передумови та особливості процесу державної централізації в Східній Європі XIV–XV ст.
3. Московська держава наприкінці XV – у XVII ст.
4. Витоки російського самодержавства.
5. Становлення абсолютної монархії в Росії
6. Росія в системі міжнародних відносин в XVII–XVIII ст.
7. Реформи органів державного управління та соціальна політика російського уряду другої половини XVIII – початку XIX ст.
8. Франко-російське протистояння та зовнішня політика Росії в першій чверті XIX ст.
9. «Східне питання» в зовнішній політиці Росії
10. Королівство Польське (1815–1915 рр.)
11. Російські Державні Думи в ході революції 1905–1907 рр.
12. Лютнева революція 1917 р. в Росії: причини та наслідки

IV. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів. Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин (наприклад, через хворобу, підтвержену лікарняним листком). За наявності індивідуального плану навчання дозволяється здача матеріалу впродовж навчального семестру.

Політика щодо академічної доброчесності. Списування під час контрольних робіт та заліку заборонене (в т.ч. із використанням мобільних девайсів).

Роботи студентів мають бути їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента (відсутність посилань на використані джерела, високий рівень копіювання) є підставою для її незарахування викладачем або низької оцінки залежно від масштабів плагіату.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, тривала хвороба) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із викладачем. Студенти зобов'язані дотримуватися термінів, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом. Пропущені практичні заняття необхідно відпрацювати в усній або письмовій формі відповідно до завчасно складеного графіка.

V. Підсумковий контроль

Формою підсумкового семестрового контролю є залік. Заліковий контроль здійснюється за підсумками поточного, проміжного та модульного контрольного оцінювання.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Документальні матеріали

1. Буссов К. Московская хроника 1584–1613 гг. [Нем. текст и русский пер.] Конрад Буссов. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1961. 400 с.
2. Внешняя политика России XIX–начало XX века. Документы Министерства иностранных дел. Серия 1. Т. 1 – 8. М., 1962–1972; Серия 2. Т. 1 – 3. – М., 1974–1979 гг.
3. Горсей Джером. Записки о России XVI – начала XVII века. Джером Горсей; [пер. с англ. и коммент. А. А. Севастьяновой]. М.: Изд-во МГУ, 1990. 287 с.
4. Дворянская империя XVIII века (Основные законодательные акты). Сборник документов. Сост. М. Т. Белявский. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1960. 224 с.
5. Законодательные акты Петра I. Редакции и проекты законов, заметки, доклады, доношения, челобитья и иностранные источники. Сост. Воскресенский Н. А. М.-Л., 1945. 602 с.
6. История государства Российского: Хрестоматия: Свидетельства, источники, мнения. [В 2 кн.]. Авт. сост. Г. Е. Миронов. М.: Кн. палата, 2000. Кн. 1. 544 с.
7. История государства Российского: Хрестоматия: Свидетельства, источники, мнения. [В 2 кн.]. Авт. сост. Г. Е. Миронов. М.: Кн. палата, 2000. Кн. 2. 432 с.
8. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. Под ред. и с предисл. А. Н. Насонова. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1950. 642 с.
9. Памятники истории смутного времени. Под ред. Л. И. Яковлева. М.: Н. Н. Ключков, 1909. 104 с.
10. Памятники русского права. Под ред. Л. В. Черепнина. Вып. 3. Памятники права периода образования русского централизованного государства. XIV–XV вв. М.: Госюриздат, 1955. 528 с.
11. Памятники русского права. Под ред. Л. В. Черепнина. Вып. 4. Памятники права периода укрепления русского централизованного государства XV–XVI вв. М.: Госюриздат, 1956. 632 с.
12. Памятники русского права. Под ред. Л. В. Черепнина. Вып. 6. Соборное Уложение царя Алексея Михайловича 1649 г. М.: Госюриздат, 1957. 503 с.
13. Политическая история России: Хрестоматия. Сост. Коваленко В.И. и др. М.: Изд-во МНЭПУ, 1993. 320 с.
14. Полное собрание русских летописей. СПб., 1846-1921. Т. 1-24; М.-Л., 1949-1963. Т. 25-29; М.-Л., 1965-1994. Т. 29-39; М., 1995. Т. 41.
15. Псковские летописи. Подгот. к печати и ред. А. Н. Насонов. Вып. 1. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1941. 148 с.; Вып. 2. М.: Изд-во АН СССР, 1955. 364 с.
16. Развитие русского права в XV – первой половине XVII в. Отв. ред. В. С. Нерсисянц. М.: Наука, 1986. 287 с.
17. Реформы Александра II. Сб. док. Сост. Чистяков О. И., Новицкая Т. Е. М., 1998.
18. Российские либералы: кадеты и октябристы. Сб. док. – М., 1996.
19. Российское законодательство X–XX веков: [Тексты и коммент.]: В 9 т. Под общ. ред. О. И. Чистякова. М.: Юрид. лит., 1984. Т. 2. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства (XIV – XVI вв.). Отв. ред. А. Д. Горский. М.: Юрид. лит., 1985. – 519 с.; Т. 3. Акты Земских соборов. Отв. ред. А. Г. Маньков. М.: Юрид. лит., 1985. – 511 с.; Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. Отв. ред. А. Г. Маньков. М.: Юрид. лит., 1986. 511 с.; Т. 5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. Отв. ред. Е. И. Индова. М.: Юрид. лит., 1987. 527 с.

20. Россия XVIII века в изданиях Вольной русской типографии А. И. Герцена и Н. П. Огарева. М.: Наука, 1990. 1230 с.
21. Россия XV–XVII вв. глазами иностранцев. Подгот. текстов, вступ. ст. и коммент. Ю. А. Лимонова. Л.: Лениздат, 1986. 231 с.
22. Сборник договоров России с другими государствами. 1856–1917 гг. М., 1952.
23. Соборное Уложение 1649 года: Текст. Комментарии. Подгот. текста Л. И. Ивиной; Коммент. Г. В. Абрамовича и др.; Руководитель авт. коллектива А. Г. Маньков. – Л.: Наука, 1987. 448 с.
24. Судебники XV–XVI веков. Подготовка текстов Р. Б. Мюллер и Л. В. Черепнина; Коммент. А. И. Копанева. Под общ. ред. и с предисл. Б. Д. Грекова. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952. 619 с.
25. Февральская революция 1917 г. Сб. документов и материалов. М., 1996.

Підручники, навчальні посібники та хрестоматії

1. Білінський В. Країна Моксель або Московія. Роман-дослідження. У трьох книгах. Київ, 2009–2012.
2. Боханов А. Н. История России. С начала XVIII до конца XIX века. М., 2001.
3. Вітенко М. Історія Росії від найдавніших часів до наших днів. Івано-Франківськ, 2013. 346 с.
4. Геллер М. Я. История Российской империи. В 2 т. М., 2001. Т. 1–2.
5. Гуц А. К. Многовариантная история России. М.-СПб., 2000.
6. Дворниченко А. Ю. История России. Учебник. М., 2006.
7. Деревянко А. П., Шабельников Н. А. История России с древнейших времен до конца XX века: Учебное пособие. М., Проспект, 2006.
8. Зуев М. Н. История России: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2011.
9. Историография истории России до 1917 г. Под ред. М. Ю. Лачаевой; Авторы: А. Г. Кузьмин, М. Ю. Лачаева, Н. М. Рогожин, А. Е. Шикло, И. А. Воронин, А. В. Клименко, Ю. А. Мамаева, С. А. Кирсанова. М. 2004. Т. 1.
10. История государства Российского: Хрестоматия: Свидетельства, источники, мнения. [В 2 кн.]. Авт. сост. Г. Е. Миронов. М., 2002. Кн. 2.
11. История России с древнейших врем до наших дней. Под ред. А. Н. Сахарова. М., 2009.
12. История России с древнейших времен до 1861 года: учебник для студентов высших учебных заведений. Н. И. Павленко, И. Л. Андреев, В. А. Федоров; под ред. Н. И. Павленко. 5-е изд. М., 2009.
13. История России с древнейших времен до 1861года: учебник для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальности «История». Н. И. Павленко, И. Л. Андреев, В. А. Федоров; под ред. Н. И. Павленко. Изд. 4-е. М., 2007.
14. История России с древнейших времен до конца XVII века. Под редакцией Л. В. Милова. М.: Эксмо, 2006.
15. История России с древнейших времен до наших дней. Под редакцией А. Н. Сахарова. М., 2008.
16. История России. С древнейших времён до 1861 года: [Учеб. для вузов]. Под ред. Н. И. Павленко. М., 1996.
17. История России. С древнейших времен до конца XVII века: Учебное пособие для системы пед. вузов России. Отв. ред.: А. Н. Сахаров, А. П. Новосельцев. М., 1998.
18. История России. С начала XVIII до конца XIX века: Учебное пособие. А. Н. Сахаров, Л. В. Милов, П. Н. Зырянов, А. Н. Боханов; Отв. ред. А. Н. Сахаров. М., 1996.
19. История России. XIX–XX вв. Под ред. В. А. Федорова. М., 1998.
20. История России: (Россия в мировой цивилизации): Учебное пособие. Под ред. А. А. Радугина. М., 1998.
21. История России: Народ и власть. Учебное пособие для вузов. СПб., 2001.
22. История России: С древнейших времен до наших дней: Учеб. А. С. Орлов, В. А.

- Георгиев, Н. Г. Георгиева, Т. А. Сивохина. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2001.
23. История России: Социально-экономический и внутривластный аспекты. Екатеринбург, 1992.
 24. История России: Учебник для вузов: В 2 т. Под ред. А. Н. Сахарова. Т. 1. С древнейших времен до конца XVIII века. М., 2006.
 25. История России: учебник. Под ред. Ю. И. Казанцева, В. Г. Деева. М., 2000.
 26. История СССР с древнейших времен до наших дней: В 2 сериях: в 12-ти т. Т. 1–4. М., 1966–1967.
 27. Історія народів Росії. Від найдавніших часів до середини XVIII ст. За заг. ред. Я. М. Серіщева. К., 1992.
 28. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): навчальний посібник; автор-уклад. В. М. Мордвінцев, Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2013.
 29. Касьянов В. В. История России в схемах, таблицах и картах: учебное пособие для высшей школы. Р. н/Д, 2011.
 30. Ключевский В.О. Сочинения в 9-ти томах. М., 1987–1990.
 31. Коняев Н. М., Коняева М. В. Русский хронограф: хронология одиннадцати веков русской истории – от крещения Руси до крушения СССР: [история России в датах]. Москва, 2008.
 32. Мунчаев Ш. М. История России: учебник для вузов. М., 1998.
 33. Мунчаев Ш. М., Устинов В. М. Политическая история России. От становления самодержавия до падения Советской власти. М., 1999.
 34. Нариси історії Росії. [Б.В. Ананьїч, І.Л. Андреев, Є.В. Анісімов та ін. ; пер. з рос. А.В. Блануца та ін.]; за заг. ред. О.О. Чубар'яна; Рос. акад. наук, Ін-т всесвіт. історії. К., 2007.
 35. Наумова Г. Р., Шикло Ф. Е. Историография истории России. М., 2008.
 36. Орлов А. С. История России в схемах: учебное пособие. М., 2008.
 37. Очерки истории СССР: В 9 тт.: Т. 3. Период феодализма. IX–XV вв.: Ч. 1. IX–XIII вв. Древняя Русь. Феодальная раздробленность. М., 1953; Ч. 2. XIV–XV вв. Объединение русских земель вокруг Москвы и образование Русского централизованного государства. М., 1953; Т. 4. Период феодализма. Конец XV – начало XVII в. Укрепление Русского централизованного государства (конец XV–XVI вв.). Крестьянская война и борьба русского народа против иностранной интервенции в начале XVII в. М., 1955; Т. 5. Период феодализма. XVII век. М. 1954; Т. 6. Период феодализма. Россия в первой четверти XVIII века. Преобразования Петра I. М., 1954; Т. 7. Период феодализма. Россия во второй четверти XVIII в. Народы СССР в первой половине XVIII в. М., 1957.
 38. Платонов С.Ф. Лекции по русской истории. СПб., 1997.
 39. Полещук Т. Історія Росії XIX – початку XX ст. Львів, 2008. 399 с.
 40. Политическая история России: Хрестоматия. Сост. Коваленко В.И. и др. М.: Изд-во МНЭПУ, 1993. 320 с.
 41. Политическая история России. Хрестоматия. М., 1996.
 42. Полный энциклопедический справочник. История России в картах, схемах, таблицах. Авт.-сост. П. Г. Дейниченко. М., 2001.
 43. Российская и мировая история в таблицах: синхронист. табл. (XXX в. до Р. Х. – XIX в.). Правители мира. Генеал. табл. Словарь. Автор сост. Ф. М. Лурье. СПб., 1995.
 44. Российская повседневность. От истоков до середины XIX века. Под редакцией Л. И. Семенниковой. М., 2006.
 45. Семин В. П. Русская история. Проблемы и спорные вопросы. М., 2007.
 46. Уткин А. И. Россия и Запад: история цивилизаций: Учеб. пособие для студентов вузов. М., 2000.
 47. Хрестоматия по истории России с древнейших времен до наших дней: Учеб. пособие: [Для студентов, учащихся ст. классов сред. шк., абитуриентов]. А. С. Орлов, В. А. Георгиев, Н. Г. Георгиева, Т. А. Сивохина; [МГУ им. М. В. Ломоносова. Ист. фак.]. М., 1999.

48. Хрестоматия по истории СССР с древнейших времён до 1861 года. Сост. П. П. Епифанов, О. П. Епифанова. М., 1987.
49. Хрестоматия по истории СССР с древнейших времен до конца XV века. Под ред. М. Н. Тихомирова. М., 1960.
50. Хрестоматия по истории СССР. 1900 – конец 1930-х гг. М., 1988
51. Хрестоматия по истории СССР. XVI – XVII век. Под ред. А. А. Зимина. М., 1962.
52. Хрестоматия по истории СССР. XVIII век. Под ред. Л. Г. Бескровного, Б. Б. Кафенгауза. М., 1963.
53. Хрестоматия по истории СССР: 1861–1917. М., 1997.
54. Цимбаев Н. И. История России XVIII–XIX веков. М., 2008.

Монографічна література

1. Аврех А. Я. Царизм накануне свержения. М., 1989.
2. Аврех А. Я. П. А. Столыпин и судьбы реформ в России. М., 1991.
3. Александров В. А. Сельская община в России (XVII – начало XIX в.). М., 1976.
4. Алексеев Н. И. Русский народ и государство. М., 1998.
5. Алексеев Ю. Г. У кормила Российского государства. Очерки развития аппарата управления XIV–XV вв. СПб., 1998.
6. Анисимов Е. В. Государственные преобразования и самодержавие Петра Великого в первой четверти XVIII века. СПб., 1997.
7. Анисимов Е. В. Женщины на российском престоле. СПб., 2008.
8. Анисимов Е. В. Россия в середине XVIII века. М., 1986.
9. Антонов В. Ф. Революционное народничество. М., 1965.
10. Афанасьев Ю. Н. Опасная Россия. Традиции самовластья сегодня. М., 2001.
11. Ахлезар А. С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Т. 1. От прошлого к будущему. 2-е изд. Новосибирск, 1997.
12. Баггер Ханс. Реформы Петра Великого. М., 1985.
13. Беспятых Ю. Н. Иностранные источники по истории России первой четверти XVIII в.: (Ч. Уитворт, Г. Грунд, Л. Ю. Эренмальм. СПб., 1998.
14. Бибииков М. В. Византийский историк Иоанн Киннам о Руси и народах Восточной Европы. М., 1998.
15. Блонский Л. В. Царские, дворянские, купеческие роды России. М., 2007.
16. Борисов Н. С. Русская церковь в политической борьбе XIV–XV веков. М., 1986.
17. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. Т.1. Структура повсякденності: можливе і неможливе. К., 1995.
18. Брусиловський прорив на Волині: факти, цифри, дати, документи, матеріали, карти, телеграми. Мемуари, фотографії. Раритети. Луцьк, 2006.
19. Буганов В. И. Московские восстания конца XVII века. М., 1969.
20. Буганов В. И. Эволюция феодализма в России: Социально-экономические проблемы. М., 1980.
21. Будницкий О. Терроризм в российском освободительном движении. М., 2000.
22. Великая французская революция и Россия: (Альманах). Под ред. Адо А. В., Сироткина В. Г. М., 1989.
23. Вернадский Г. В. Монголы и Русь. М., 2011.
24. Витте С. Ю. Воспоминания. Т. 1–3. М., 2002–2010.
25. Власть и реформы. От самодержавной к Советской России. СПб., 1996.
26. Возный А. Ф. Петрашевский и царская тайная полиция. К., 1985.
27. Восстание декабристов. Документы. Дела Верховного уголовного суда и Следственной комиссии. Т. 1 – 18. М.-Л., 1986.
28. Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII – начало XX в. М., 1978.
29. Ганелин Р. III. Российское самодержавие в 1905 г.: реформы и революция. СПб., 1991.
30. Гейфман А. Революционный террор в России. 1894–1917. М., 1997.

31. Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России. М., 1990.
32. Герберштейн С. Великая Московия: записки о московитских делах. Книга о московитском посольстве. М., 2008.
33. Герне М. Н. История царской тюрьмы. М., 1951–1956. Т. 1–5.
34. Головкин А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. К., 1988.
35. Горский А. А. Русские земли в XIII–XIV вв.: Пути политического развития. М., 1996.
36. Государственные учреждения России XVI–XVIII вв.: Сб. статей. Под ред. Голиковой Н. Б. М., 1991.
37. Греков Б. Д. Золотая Орда и ее падение. М.- Л., 1950.
38. Греков И. Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV–XV вв.). М., 1975.
39. Григорьев А. П. Коллекция золотоордынских документов XIV века из Венеции: Источниковедческое исследование. СПб., 2002.
40. Гросул В. Я. Русский консерватизм XIX в. Идеология и практика. М., 2000.
41. Гросул В. Я. Русское общество XVIII – XIX веков: Традиции и новации. М., 2003.
42. Гудзенко А. И. Русский менталитет. М., 2003.
43. Гумилев Л. Н. Древняя Русь и Великая Степь. М., 2002.
44. Гумилев Л. Н. От Руси к России: Очерки этнической истории. М., 1992.
45. Данилевский И. Н. Русские земли глазами современников и потомков (XII–XIV вв.): Курс лекций : [Для студентов и аспирантов гуманитар. фак. вузов]. М., 2001.
46. Данилевский Н. Я. Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. М., 2003.
47. Декабристы в воспоминаниях современников. М., 1988.
48. Егоров Б. Ф. Петрашевцы. Л., 1988.
49. Егоров В. Л. Золотая Орда: мифы и реальность. М., 1990.
50. Егоров В. Л. Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв. М., 1985.
51. Еремян В. В. Муниципальная история России. Древняя Русь (от общины-рода к общине-государству). М., 2006.
52. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России. 4-е изд. М., 1997.
53. Зайончковский П. А. Отмена крепостного права в России. М., 1968.
54. Зимин А. А. Россия на рубеже XV–XVI ст. М., 1982.
55. Зимин А. А. Холопы на Руси (с древнейших времен до конца XV в.). М., 1973.
56. Зырянов П. Н. Столыпин без легенд. М., 1991.
57. Ильин В., Панарин А. Реформы и контрреформы в России. М., 1996.
58. История внешней политики России. Конец XIX – начало XX в. М., 1999.
59. История государства Российского. Хрестоматия. Свидетельства. Источники. Мнения. 19 век. Кн.1. М., 2001.
60. История русско-японской войны 1904–1905 гг. М., 1977.
61. Итенберг Б. С. Российская интеллигенция и Запад. Век XIX. М., 1999.
62. Казиев, Шапи. Имам Шамиль. М., 2003
63. Калюжный Д. В. Забытая история Российской империи. От Петра I до Павла I. М., 2007.
64. Каменский А. Б. От Петра I до Павла I: реформы в России XVIII в. Опыт целостного анализа. М., 2001.
65. Кашпелер Андреас. Росія як поліетнічна імперія. (Виникнення. Історія. Розпад). – Львів, 2005.
66. Кара-Мурза С. Г. Столыпин – отец русской революции. М., 2002.
67. Каргалов В. В. Внешнеполитические факторы развития феодальной Руси. М., 1967.
68. Каргалов В. В. Конец ордынского ига. М., 1984.
69. Каргалов В. В. Русь и кочевники. М., 2008.

70. Карпачев М. Д. Истоки российской революции: легенды и реальность. М., 1991.
71. Керенский А. Ф. Россия на историческом повороте: Мемуары. М., 1993.
72. Кирпичников А. Н. Военное дело на Руси в XIII–XV вв. М., 1976.
73. Ключевский В. О. Екатерина II. М., 2008.
74. Ключевский В. О. История сословий в России. Петроград, 1918.
75. Ключевский В. О. О государственности в России. М., 2003.
76. Кобрин В. Б. Власть и собственность в средневековой Руси. М., 1985.
77. Козлова Н. В. Российский абсолютизм и купечество в XVIII веке (20-е - начало 60-х годов). М., 1999.
78. Койвисто Мауно. Русская идея; Перевод с финского Ю. С. Дерябина. М., 2002.
79. Корнилов П. А. Курс истории России XIX века. М., 1993.
80. Костін де Астольф. Правда про Росію. К., 2009
81. Кривошеев Ю. В. Русь и монголы: Исследование по истории Северо-Восточной Руси XII–XIV вв. СПб., 1999.
82. Кучкин В. А. Формирование государственной территории Северо-Восточной Руси в X–XIV вв. М., 1984.
83. Лаврентьев А. В. Люди и вещи. Памятники русской истории и культуры XVI–XVIII вв., их создатели и владельцы. М., 1997.
84. Ланник Л. В. Царь Иван Грозный. М., 2008.
85. Леонтович О. И. История либерализма в России 1762–1914 гг. М., 1995.
86. Литвак Б. Г. Переворот 1861 года в России: почему не реализовалась реформаторская альтернатива. М., 1991
87. Милов Л. В. Великорусский пахарь и особенности российского исторического процесса. М., 1998.
88. Милюков П. Н. Воспоминания (1859–1917). М., 1990.
89. Мироненко С.В. Самодержавие и реформы: политическая борьба в России в начале XIX в. М., 1989.
90. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократ. семьи, гражд. о-ва и правового гос-ва: В 2 т. СПб., 1999.
91. Молчанов Н. Н. Дипломатия Петра Великого. М., 1990.
92. Мюллер Л. Понять Россию: историко-культурное исследование. Перевод с немецкого. М., 2000.
93. На стыке континентов и цивилизаций ... (из опыта образования и распада империй X–XVI вв.). М., 1996.
94. Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. К., 1998.
95. Нариси історії Росії. – К. 2007.
96. Насонов А. Н. Монголы и Русь (История татарской политики на Руси). М.-Л., 1940.
97. Нечкина М. В. Декабристы. М., 1985.
98. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. Под ред. и с предисл. А. Н. Насонова. М.-Л., 1950.
99. Палеолог М. Царская Россия накануне революции. М., 1991.
100. Памятники истории смутного времени. М., 1909.
101. Пантин И. К., Плимак Е. Г., Хорос В. Г. Революционная традиция в России. 1783–1883. М., 1986.
102. Пашуто В. Т. Внешняя политика древней Руси. М., 1968.
103. Перхавко В. Б. История русского купечества. М., 2008.
104. Петр Великий: pro et contra: Личность и деяния Петра I в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. СПб., 2001.
105. Пирумова А. Н. Александр Герцен. М., 1989.
106. Плимак Е. Г. Драма российских реформ и революций. М., 2000.
107. Полубояринова М. Д. Русские люди в Золотой Орде. М., 1978.
108. Полянский Ф. Я. Экономический строй мануфактуры в России XVIII в. М., 1956.

109. Причерноморье в средние века. М., 1991.
110. Развитие русского права в XV – первой половине XVII в. Отв. ред. В. С. Нерсисянц. М., 1986.
111. Рамм Б. Я. Папство и Русь в X–XV вв. М.-Л., 1959.
112. Российские реформаторы XIX – начала XX века. Сб. ст. М., 1995.
113. Российские самодержцы 1801–1917 гг. Сб. ст. М., 1993.
114. Россия XVIII века в изданиях Вольной русской типографии А. И. Герцена и Н. П. Огарева. М., 1990.
115. Россия в XVIII столетии. М., 2009.
116. Россия XV–XVII вв. глазами иностранцев. Подгот. текстов, вступ. ст. и коммент. Ю. А. Лимонова. Л., 1986.
117. Россия: международное положение и военный потенциал в середине XIX – начале XX в. Очерки. М., 2003.
118. Ростунов И. И. Русский фронт Первой мировой войны. М., 1976.
119. Русский либерализм: исторические судьбы и перспективы. М., 1999.
120. Русское общество 30-х годов XIX в. Люди и идеи. Мемуары современников. М., 1989.
121. Сафонов М. М. Проблема реформ в правительственной политике России на рубеже XVIII и XIX вв. Л., 1988.
122. Сахаров А. М. Города Северо-Восточной Руси XIV–XV вв. М., 1959.
123. Сацкий А. Г. Город и горожане в России в XVIII – первая половина XIX века. М., 1991.
124. Семевский М. И. Тайный сыск Петра I. Смоленск, 2001.
125. Сидельников С. М. Аграрная реформа Столыпина. М., 1983.
126. Скрынников Р. Г. Борис Годунов. М., 1983.
127. Скрынников Р. Г. Крест и корона: Церковь и государство на Руси в IX–XVII вв. СПб., 2000.
128. Скрынников Р. Г. Россия в начале XVII в. «Смута». М., 1988.
129. Скрынников Р. Г. Социально-политическая борьба в русском государстве в начале XVII века. Л., 1985.
130. Соловьев К. А. Властители и судьи. Легитимация государственной власти в Древней и Средневековой Руси. IX – пер. пол. XV вв. М. 1999.
131. Тарле Е.В. Крымская война. Т. 1–2. М., 2003.
132. Тихонов Ю. А. Дворянская усадьба и крестьянский двор в России XVII–XVIII вв.: сосуществование и противостояние. М., 2005.
133. Троицкий Н. А. Россия в 19 веке. М., 2003
134. Троицкий С. М. Финансовая политика русского абсолютизма в XVIII в. М., 1966.
135. Уортман Ричардс. Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии. Т. 1 От Петра I до смерти Николая I. Материалы и исследования. М, 2002.
136. Уткин А. И. Первая мировая война. М., 2001
137. Федоров В. А. Декабристы и их время. М., 1992.
138. Федоров В. В. М. М. Сперанский и А. А. Аракчеев. М., 1997.
139. Федоров-Давыдов Г. А. Общественный строй Золотой Орды. М., 1973.
140. Феннел Джон. Кризис средневековой Руси. 1200–1304 гг. М., 1989.
141. Фроянов И. Я. Мятёжный Новгород: Очерки истории государственности, социальной и политической борьбы конца IX – начала XIII столетий. СПб. 1992.
142. Хевролина В. М. История внешней политики России II половины XIX в. М., 2000.
143. Цимбаев Н. И. Славянофильство. М., 1986.
144. Чаадаев П. Я. Сочинения и письма. М., 1989.
145. Черепнин Л. В. Земские соборы Русского государства. М., 1978.
146. Черепнин Л. В. Образование Русского централизованного государства в XIV–XV вв. М., 1960.
147. Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. К., 1987.

148. Шапошник В. В. Церковно-государственные отношения в России в 30–80-е годы XVI века. СПб., 2002.
149. Шацилло К. Ф. От Портсмутского мира к Первой мировой войне. Генералы и политика. М., 2000.
150. Шмидт С. О. У истоков российского абсолютизма. М., 1996.
151. Шпета П. Московство: його походження, зміст, форми й історична тяглість. Дрогобич, 1997.
152. Шпорлюк Р. Імперія та нації. З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусії. К., 2004.
153. Эйдельман Н. Я. «Революция сверху». М., 1989.

Интернет-ресурси

154. Аналіз відомостей про московсько-литовські угоди 70–80-х років XIV ст. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54234/25-Vasylenko.pdf?sequence=1>
155. Библиотека Гумер – история. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/History_Russia.php
156. Высший и центральный государственный аппарат Российской империи в XIX – начале XX вв. URL: <http://www.sci.aha.ru/ALL/h15.htm>
157. Державний устрій Речі Посполитої на землях України (1569–1795 роки). URL: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/narusu/11.pdf>
158. Державність Русі у монголо-татарську добу. URL: https://pidru4niki.com/1292052245430/pravo/derzhavnist_rusi_mongolo-tatarsku do bu
159. Документы (IV век – ноябрь 1916 года). URL: <http://his95.narod.ru/doc01.htm>
160. Древня історія. Е-джерела: електронний корпус публікацій документів і пам'яток. Давня історія. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?S21CNR=20&S21STN>
161. Житье-бытье крестьянской семьи (XVIII – начало XX века). URL: <http://www.petrichenko.info/jitie>
162. Закрепощение русских крестьян как часть колониальной политики. URL: http://samlib.ru/e/erde_a_l/suzdal9-1.shtml
163. Исторический источники на русском языке в Интернете. Древний Восток. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/PICT/ancient.htm>
164. Исторический источники на русском языке в Интернете. Россия в XVIII – начале XX века. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/PICT/russia.ht>
165. Исторический источники на русском языке в Интернете. Россия до XVIII века. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/PICT/feudal.htm>
166. Исторический источники на русском языке в Интернете. Средние века. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/PICT/mediev.htm>
167. Історія Росії. URL: https://stud.com.ua/266/istoriya/istoriya_rosiyi
168. Литовсько-руська держава (XIV–XVI ст.). URL: http://elkniga.info/book_266_glava_12_Lek%D1%81%D1%96ja_5_LITOVSKO-RUSKA_DER.html
169. Литовсько-русько-московська війна (1368–1372). URL: <https://www.wikiwand.com/uk>
170. Национальная историческая энциклопедия. URL: <https://interpretive.ru/>
171. Новий час. Е-джерела: електронний корпус публікацій документів і пам'яток. Новий час. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?S21CNR=20&S21STN>
172. Палий: "Московия" не имеет отношения к Киевской Руси, а Россия - к князю Владимиру. URL: <https://news.obozrevatel.com/politics/97650-moskoviya-ne-imeet-otnosheniya-kkiev-skoj-rusi-a-rossiya-k-knyazyu-vladimiru.htm>
173. Повседневная культура России XVIII века. URL: http://analiculturolog.ru/route/route.php?journal/archive/item/215-article_27.html

174. Початки литовської протекції на Русі. Гедимін та Ольгерд – «збирачі руських земель». Велике князівство Литовське за Ольгердовичів і Вітовта. URL: <http://www.haidamaka.org.ua/0126.html>
175. Происхождение крепостного права в России. URL: http://az.lib.ru/k/kljuchewskij_w_o/text_0140.shtml
176. Ранній новий час. Е-джерела: електронний корпус публікацій документів і пам'яток. Ранній новий час. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?S21CNR>
177. Російський централізм і порубіжні землі. URL: <http://litopys.org.ua/coss5/koh03.htm>
178. Російсько-литовські війни. URL: <https://znaimo.com.ua>
179. Российская имперская идея от Ивана III до Петра великого: взгляд с Юго-Западной окраины русского мира. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiyskaya-imperskaya-ideya-ot-ivana-iii-do-petra-velikogo-vzglyad-s-yugo-zapadnoy-okrainy-russkogo-mira>
180. Россия крепостная, история народного рабства. URL: http://samlib.ru/a/ali_s/rabstwo.shtml
181. Російська державність: Рюрик чи Боголюбський. URL: https://durdum.in.ua/ru/main/article/article_id/14830.phtml
182. Середні віки. Е-джерела: електронний корпус публікацій документів і пам'яток. Середні віки. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?S21CNR=20&S21STN>
183. Словарь терминов по истории России. URL: <https://5-ege.ru/slovar-terminov-po-istorii/>
184. Суть крепостного права. URL: <https://www.rosimperija.info/post/1715>
185. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV – перша половина XVI ст.). URL: <https://history.vn.ua/book/practice/11.html>
186. Хронология Европы в картах. URL: <http://www.istorya.ru/hronos/chronmap.php>
187. Хронос. Всемирная история в Интернете. URL: <http://hrono.ru/1400ru.php>